

Гарадзенская каталіцкая парафія ў XV–XVII ст. Частка чацвёртая: Становішча касцёла св. Панны Марыі ў Гародні па звестках 1662, 1674 гг.

Крыніца друкавання: Гарадзенская каталіцкая парафія ў XV–XVII ст. Частка чацвёртая: Становішча касцёла св. Панны Марыі ў Гародні па звестках 1662, 1674 гг. [Электронны рэсурс] // Narodnia.com. – 2013. – 4 ліст. – Рэжым доступу: <https://narodnia.com/be/uczora/vkl-recz-paspalitaja/438-horadzienskaja-katalickaja-parafija-04>. – Дата доступу: 15.06.2017.

Пачатак артыкула:

Гарадзенская каталіцкая парафія ў XV–XVII ст. Частка першая

Гарадзенская каталіцкая парафія ў XV–XVII ст.: Стварэнне парафіі св. Панны Марыі ў Гародні. Гарадзенская парафія становіцца прэпазітурай

Гарадзенская каталіцкая парафія ў XV–XVII ст.: Касцёл св. Тройцы, касцёлы і прытулкі св. Мікалая і св. Духа ў Гародні

Па звестках 1662 г. гарадзенскі касцёл св. Панны Марыі быў спалены Масквой, скляпенні былі ў небяспечным стане, месцамі былі выпайшы (*od Moskwy wszitek wypalony, sklepienie bardzo niebezpieczne, mieyscami wypadle*) 64. Гаспадароў чакала доўгая праца па рамонце касцёла. Гэтыя працы арганізаваў тагачасны гарадзенскі віцэ-прэпазіт Мацей Кеша-Падускі. З дапамогай парафіянаў з ліку шляхты, асабліва гарадзенскага магістрату, ён накрыў касцёл саламяным дахам, аднак патрэбны быў больш сур'ёзны рамонт, каб не пабурыліся скляпенні касцёла 65.

Нягледзячы на прычыненны Масквой разбурэнні, засталася шмат што ад велічнага ўнутранага ўбрання. Хоць звычайна ў тагачасных парафіяльных касцёлах было ў сярэднім па тры алтары, гарадзенскі парафіяльны касцёл меў іх нашмат больш. Гарадзенскія парафіяне былі багатымі людзьмі,

якія маглі фундаваць алтары і ўтрымліваць іх абслугоўванне. Найперш у візітацыі 1662 г. згадваецца алтар св. Ружанца ў левай частцы

касцёла, упрыгожаны вотамі. Згадваецца 16 пласцінак, 2 срэбныя пазалачоныя кароны, 7 ланцужкоў 66. 7 кастрычніка 1597 г. Папа Рымскі Клеменс VIII выдаў індульгенцыі членам брацтва св. Ружанца, што былі пабываўшы ля гэтага алтара 67. Візітатары невыпадкава апісалі гэты алтар перадусім – ён быў найзначнейшы ў касцёле, яму вернікі надавалі выключную ўвагу. Вотамі ўпрыгожвалі толькі асаблівыя выявы, верылі, што выказаныя ля іх маленькі людзей будуць Госпадам пачутыя, а вернікі адчуюць супакой душы.

У 1662 г. у касцёле згадваецца выява Ўнебаўшэсця св. Панны Марыі і выява Хрыстовай Пакуты, яны нелакалізаваныя, аднак я раблю прыпушчэнне, што яны былі ў цэнтральным алтары. Алтаром св. Тройцы, які быў у касцёле, апекавалася брацтва св. Тройцы, а алтаром Анёла-Абаронцы – брацтва Анёла-Абаронцы. Цэхі муляроў, краўцоў, шаўцоў, мяснікоў і кавалёў мелі ў касцёле свае алтары. Такім чынам, у горадзенскім парафіяльным касцёле ў 1662 г. налічваем прынамсі дзевяць алтароў. Утрыманнем большасці з іх рупілася супольнасць горадзенскіх гараджанаў, арганізаваная ў брацтвы і цэхі. Аднак былі і асобныя фундатары алтароў. 13 студзеня 1593 г. Жыгімонт Ваза дазволіў Альберту Бесякірскаму будаваць і фундаваць алтар у горадзенскім парафіяльным касцёле 68.

У інвентары асобна згадваліся чатыры выявы: Анёла-Абаронцы і св. Св. Панны Марыі, Госпада Хрыста ў садзе, Гасподняй Перамены, а таксама св. Панны Марыі 69, магчыма, яны ўпрыгожвалі сцены касцёла.

Дэталі аздобы Фары Вітаўта, якія захаваліся з 16 ст. Фота канца 19 - пачатку 20 ст. (2)

Разам з гэтым убраннем згадваецца капліца Халецкіх унутры парафіяльнага касцёла. У 1591 г. уладар дазволіў падскарбніку ВКЛ Дэметрыю Юзафовічу-Халецкаму ў горадзенскім парафіяльным касцёле ўладкаваць бакавую капліцу 70. Халецкі ёй адпісаў забеспячэнне па тэстаменце: з уладання Сідарка (*Siderka*) даваць 80 залатых у год, з абавязаннем штотыдзень у гэтай капліцы праводзіць дзве імшы. На жаль, Патоцкі, які ад 1654 г. валодаў Сідаркай, не даваў парафіі тых грошай 71. У 1674 г. было загадана адрамантаваць дах гэтай капліцы 72

У 1674 г. гарадзенскі парафіяльны мураваны касцёл характарызуецца як слынны і шырока вядомы (*insignis, muro structa, omnibus notum est*), аднак трэба было адрамантаваць і ўзмацніць яго сцены 73.

Асноўнымі прыбыткамі парафіі была дзесяціна, якую атрымлівалі з гарадзенскай эканоміі, здача ў арэнду нерухомай маёмасці яўрэям і іншым жыхарам Гародні, працэнты з адпісанняў розных дабрадзеяў, прыбыткі ад корчмаў і зямельных уладанняў. Парафіі належаў фальварак Русота з маёнткам (у 1661 г. наглядчык гэтага маёнтка названы прэфектам Русоты, ён меў права судзіць лягчэйшыя справы парафіі (цяжэйшыя судзіў сам прэпазіт) 74) ды іншыя меншыя ўладанні. Старым звычаем па серадах і пятніцах духоўнікі парафіі забяспечваліся злоўленай у Нёмане рыбай, а таксама дровамі.

Духоўнікі гарадзенскай прэпазітуры ў 1662 г. маглі жыць у пабудаванай ля парафіяльнага касцёла св. Панны Марыі плябані (Масква яе спаліла, у 1662 г. згадваецца пабудаваная на месцы пажару белая істобка з каморай, мураванай карчмой непадалёку і меншай карчмой), у маёнтку Русота (у ім стаяў вялікі стары дом, белая істобка з каморай, пякарняй, стайняй, 2 свірны, пограб, хлявы і іншыя гаспадарчыя будынкi), пры прытулку св. Духа. Бакалаўр меў асобны пакой (гіпакаўст), які ацяпляўся і быў прызначаны для навучання дзяцей 75.

Хоць пасля вайны прыбыткі парафіі зменшыліся, аднак прызначаных фундатарамі душпастырскіх абавязанняў духоўнікі не маглі пазбегнуць. Па святах яны мелі праводзіць ранішняе набажэнства, асноўную псальмовую імшу з казаннем удзень ды вечаровае набажэнствае. У звычайныя дні трэба было праводзіць Курст св. Панны Марыі. Па аўторках праводзілася імша за жывых, па пятніцах – за памерлых фундатараў касцёла і іх нашчадкаў. Раз на месяц мелі праводзіць імшу за ўсіх дабрадзеяў касцёла, а за ўсю супольнасць – раз на чвэрць года 76.

Дэталі аздобы Фары Вітаўта, якія захаваліся з 16 ст. Фота канца 19 - пачатку 20 ст. (3)

Пробашч спасылаўся на шматлікія выпадкі ігнаравання веры і непільнавання законаў Каталіцкага касцёла ў гарадзенскай парафіі ў другой палове XVII ст. Асабліва злаваліся ў выпадках публічнага канкубінату (сужыцця без шлюбу). Па звестках 1662 г., гараджанін *Mielniczek* жыў з жанчынай, сапраўдны муж якой знаходзіўся у Варшаве. Праваслаўны Мікалай *Kiriaki*, хоць яго жонка жыла ў Луцку, жыў ужо дзесяць гадоў з іншай жанчынай і меў з ёй дзяцей. Жонка жыхара Гародні Сцяпана *Pastuszek'a* была забраная ў маскоўскую няволю. Хоць не было пэўных звестках пра яе смерць, згаданы С. Пастушак жыў з іншай жанчынай, так робячы грэх пралюбадзеейна 77. У дэкрэце аб рэфармаванні (*decretum reformationis*) ад 1674 г. ізноў жа нямала ўвагі прысвячаецца праблеме канкубінату. Пазначаецца выпадак, калі па смерці мужа яго брат пачаў жыць з жонкай памерлага без сакраменту шлюбу. Скандальна жыў ксёндз Шашко (*Szaszko*), які пачаў дзяцей з маці-прастытуткай і г.д. Візітатар непакоіўся, што ў вёсках папы ці ксяндзы злучалі людзей у публічных месцах, на кірмашах і пад. 78 Падпарадкоўваючыся імунітэту Каталіцкага касцёла, яўрэі не маглі жыць бліжэй за 300 метраў ад касцёла 79, мелі шанаваць каталіцкія святы і ў часе іх у горадзе паводзіцца мелі адпаведна 80. Гэтыя дэталі сведчаць, што ў мультыкультурным горадзе стараліся ўзгадніць маральныя палажэнні людзей розных канфесій і рэлігій ды захаваць павагу да звычайў адзін аднаго.

З Вітаўтавых часоў пачаліся фундацыі каталіцкіх касцёлаў у Гародні, была створана парафія св. Панны Марыі, фундаваны касцёл св. Мікалая, аўгусцінскі кляштар і касцёл св. Тройцы, касцёл і прытулак св. Духа. Імкнучыся палепшыць душпастырства, у 1561 г. была створана горадзенская прэпазітура, ёй даручылі нагляд за касцёламі св. Мікалая і св. Духа. Прэпазітамі Гародні былі духоўнікі ВКЛ з ліку шляхты, найчасцей звязаныя з Віленскай капітулай. Паступова прэпазіт авалодаў і маёмасцю касцёла св. Тройцы ды фундаванага пры ім каралевай Бонай прытулку. На сутыку XVI–XVII ст. шматлікія фундацыі кляштароў у Гародні вызначылі, каб манахі пераймалі частку душпастырскіх функцый горадзенскай парафіі – прэпазітуры. Балючы ўдар па гарадзенскай парафіі зрабіла маскоўская акупацыя 1655–1661 гг., у часе якой былі цалкам зруйнаваныя (і потым не аднаўляліся) касцёлы св. Мікалая і св. Тройцы.

У другой палове XVII ст. гарадзенская парафія была цэнтрам навукі, культуры, маральнасці, карытатыўнага апекавання і грамадскай дзейнасці. Пры парафіяльным касцёле дзейнічала школа, ёй быў прызначаны асобны будынак, у якім жыў і навучаў дзяцей бакалаўр. Карытатыўную дзейнасць выконвалі прытулкі св. Тройцы і св. Духа (пасля акупацыі сярэдзіны стагоддзя застаўся толькі апошні), што былі ў распараджэнні прэпазіта-пробашча парафіі. Цэхі гарадзенскіх гараджанаў фундавалі і ўтрымлівалі алтары ў парафіяльным касцёле, тут дзейнічала брацтва св. Ружанца, што аб'ядноўвала ўсіх вернікаў без выключэння што да полавага ці сацыяльнага стану ды апекавалася сваім алтаром. Побач з ім у парафіі былі брацтвы св. Тройцы і Анёла-Абаронцы. У душпастырстве асабліва ўвага надавалася ўшанаванню св. Панны Марыі, асноўныя малітвы прысвячалі ёй мансіянарыі. Гарадзенскі прэпазіт быў захавальнікам маральнасці гараджанаў і жыхароў наваколляў, асабліва ён быў заклапочаны выпадкамі канкубінату ды наданнем сакрамантаў у неналежных месцах. Усё гэта рабіла касцёл св. Панны Марыі (Вітаўтаву фару) жывым цэнтрам грамадскага жыцця ў Гародні.

Vaida Kamuntavičienė (Вайда Камунтавічэне)

З літоўскай мовы пераклаў Алесь Мікус

64 Acta decanatus Grodnensis... Арк. 9v.

65 Acta decanatus Grodnensis... Арк. 28v.

- 66 Acta decanatus Grodnensis... Арк. 9v.
- 67 Pergamentų katalogas. Sudarė R. Jاسas. V., 1980. P. 303.
- 68 Paknys M. Mecenatystės reiškinyс XVII a. LDK. Ваžnytinės architektūros užsakymai. Vilnius, 2003. P. 152. (Аўтар ґрунтуецца: Літоўская Метрыка 77. Арк. 429v.)
- 69 Acta decanatus Grodnensis... Арк. 12.
- 70 Paknys M. Mecenatystės reiškinyс... P. 154. (Аўтар ґрунтуецца: Літоўская Метрыка 76. Арк. 189.)
- 71 Acta decanatus Grodnensis... Арк. 13.
- 72 Kurczewski J. ... Арк. 53.
- 73 Kurczewski J. ... Арк. 52–53.
- 74 Acta decanatus Grodnensis... Арк. 29v.
- 75 Acta decanatus Grodnensis... Арк. 23–24v, 29.
- 76 Acta decanatus Grodnensis... Арк. 28v–29.
- 77 Acta decanatus Grodnensis... Арк. 13v.
- 78 Kurczewski J. ... Арк. 53.
- 79 Acta decanatus Grodnensis... Арк. 29.
- 80 Kurczewski J. ... Арк. 53.